Liza Tuperna Itzehaky er uddannet
antropolog fra Københavns Universitet.

Naalanngilaartugut ”vi er lidt frække”

Om alkohol og hjemløshed i en grønlandsk kontekst

Udtrykket ”naalanngilaartugut” (”vi er lidt frække”) er et udtryk, grønlandske hjemløse nogle gange bruger om sig selv, når de indtager rusmidler. Udtrykket kan bruges til at kaste lys over måden, alkohol i relation til hjemløshed defineres og håndteres på, dels af de hjemløse selv, og dels fra politisk hold i Grønland.

AF LIZA TUPERNA ITZCHAKY

I meget af den forskning, der er lavet om Grønland, eksisterer en tænkning om grønlænderen som havende en oprindelig substans, der er gået forud for koloniseringen. Når nutidens sociale problemer tages op, refereres der derfor ofte til splittelsen mellem det oprindelige og det moderne. Denne grønlandske diskurs synes at tage sit afsæt i en økofunktionalistisk forklaringsmodel, hvor samfundet ses som en kollektiv organisme. Her går behovet for reproduktion og opretholdelse af samfundsbalance forud for individet. Denne forklaringsmodel skaber et romantiseret billede af den traditionelle jæger som én, der levede i pagt med naturen, og samtidig reduceres samfundsmedlemmerne til at være brikker, der arbejder for at opretholde almenvellet (1, 2, 3). Denne funktionalistiske tilgang har rødder i kolonitiden og er derfor også tæt forbundet med det, jeg kalder ’det postkoloniale narrativ’. Der skabes en forståelse af forholdet mellem årsag og virkning, som forankres i en hurtig samfundsudvikling, hvor det antages, at den oprindelige befolkning og det oprindelige grønlandske samfund ikke har kunnet følge med (4). Denne artikel vender nogle af disse påstande på hovedet ved at læne sig op ad en retning indenfor antropologien, hvor mennesket ses som en aktør, der altid vil stræbe efter at have en følelse af at have en eller anden form for kontrol over eget liv (5, 6).

I 2015 og 2016 lavede jeg feltarbejde i Nuuk blandt hjemløse brugere af Grønlands eneste herberg – Kialaarfik – som betyder ”stedet, der er lidt varmt”. I en periode, som samlet strakte sig over fem måneder, deltog jeg i stort set alle aspekter af de hjemløses liv. Jeg fulgte dem og hjalp til, når de udførte de tildelte opgaver på herberget, gik med dem på deres daglige vandringer, spillede fodbold med dem, tog til fest med dem (dog uden selv at indtage alkohol) og fulgte dem til samtaler med sagsbehandlere. Denne artikel fokuserer på, hvordan udtrykket ”naalanngilaartugut” (”vi er lidt frække”) kan belyse måden, alkohol og hjemløshed forstås og forvaltes på, henholdsvis af de hjemløse selv og af de samfundsinstitutioner, der er i berøring med de hjemløse. Den tyske sociolog Norbert Elias bruger et udtryk, han kalder ’civilisering’. Civilisering undersøger, hvordan samfund gennem dets institutioner skaber normer for, hvad der opfattes som civiliseret adfærd, og derved også en afstandtagen fra det, der opfattes som uciviliseret og faldende udenfor rammerne (7). ”Naalanngilaartugut” brugte de hjemløse om sig selv, når de indtog rusmidler, men det er en term, der sædvanligvis ellers bruges til at beskrive børns frække adfærd.

Stedet, der er lidt varmt

Jeg møder op på herberget klokken otte om morgenen. Stedet emmer af energi og fortæller en historie om, at der er noget særligt på færde. Brugerne er i gang med at udføre de pligter, de er blevet givet, og som fremgår af det whiteboard, der hænger inde i stuen. Når pligten er udført, sættes et kryds, der fortæller, at man har gjort det, man skulle; eller et minus, der bevidner, at vedkommende ikke har udført sin pligt. Elias springer rundt og knokler løs, men har tid til at sende mig et levende smil, der når helt op i øjnene. Han har travlt med at blive færdig, men siger, vi skal følges ad mod banken, når den sidste plet gulv er færdigvasket.

[1]Det er det sted, der sælges friskfanget grønlandsk proviant – sælkød, fisk, rensdyr m.m., alt efter sæson og fangst.

Elias får sit kryds, og vi smutter ud ad døren, godt pakket ind. Der er over minus 20 grader derude, men med chill-faktoren indregnet, når vi op over 30 minusgrader. Det store Nuuk Center er første stop på vejen. Her er både hæveautomater, supermarked, legetøjsbutikker, frisører, grønlandsk husflid, sportsbutik, parkeringskælder og ikke mindst både rulletrappe og elevator, der fragter folk rundt mellem de forskellige etager. Det er dagen, hvor den offentlige hjælp (betegnelsen for kontanthjælpen i Grønland) udbetales. Hver 14. dag modtager de hjemløse, der ikke har arbejde, en udbetaling på 656 kroner. Elias skal hæve penge, fortæller han. Han skylder for noget sælkød, han købte i sidste uge, og skal ned og have betalt det som noget af det første. Ofte ville han starte med at hæve de beløb, han skylder, og derefter købe alkohol, men ikke i dag, siger han. Han vil gerne tale med mig om noget alvorligt – senere – og køber i stedet en cola. Vi går udenfor, for at bevæge os ned mod brættet, og støder på Maliina og Maasi, et par, der også benytter herberget. Maliina får øje på mig. Hendes ansigt lyser op i et stort, varmt og imødekommende smil. Hun vil gerne have, at vi følges ad. Da vi har taget de første skridt, åbner Maasi jakken. En flaske snaps dukker frem fra inderlommen. De drikker begge af den, mens deres åbne jakker agerer skjulested for den handling, de udfører. Jeg tænker, det må give en form for indre varme under denne kolde vandring i et snedækket og bidende koldt Nuuk. Deres humør og Maliinas imødekommenhed er ny for mig, da hun ellers har virket indesluttet og afvisende. Hun virker let og glad, åben og ivrig efter at fortælle mig noget om sig selv. Som flaskens indhold støt formindskes, og humøret stiger, forsvinder også (et mindre vellykket) forsøg på at skjule, at de her kl. 9.30 en almindelig hverdagsmorgen næsten har tømt en flaske snaps. Da flasken er tom, forsøger de at ramme skraldespanden et par meter foran dem, som var de i gang med en almindelig, ubekymret leg. De er til stede, her og nu, lige der hvor vi er, i leg, og de er ikke længere optaget af, hvordan verden opfatter dem. Elias kigger på mig og siger "Naalanngilartarpugut" – "vi plejer nogle gange at opføre os lidt frækt."

Siden herberget blev oprettet, er skærpelsen af reglerne for brugerne taget til. I dag afvises de hjemløse, hvis de møder op på herberget i påvirket tilstand, gives karantæne eller – i yderste konsekvens – bortvises permanent.

Det giver en klar besked om en nul-tolerance overfor alkohol og andre rusmidler, uden der gives alternative muligheder. De hjemløse, der ikke formår at overholde denne regel, overlades således til selv at finde et andet sted at være. Dette gøres med henvisning til, at de hjemløse skal lære at tage ansvar for eget liv, og synes at indgå som en del af en biopolitisk strategi. Biopolitik er samfundets formidling af, hvad sundhed er, og finder både sted gennem synlige og usynlige politikker, via et samfunds gældende institutioner (8). Det er således politiske beslutninger om, hvad der udgør et samfunds gældende normer relateret til bl.a. sundhed. Når de hjemløse bruger udtrykket "naalanngilaatugut", fortæller det derfor, at de sidestiller det at være fuld og bruger af herberget med at være et frækt barn, der bryder regler. Maliina og Maasis "gemmen flasken væk" eksponerer en skam over det at drikke. Begge dele vidner om et problemorienteret og umyndiggørende narrativ relateret til brugen af alkohol og er et udtryk for, hvordan den civilisering, sociologen Norbert Elias beskriver, får forplantet sig gennem herbergets måde at gribe alkohol an på (7). Er man ikke ædru, har man ikke længere ret til at benytte herberget, ligesom det at drikke ikke er en personlig sag, men skamfuldt og yderligere stigmatiserende. Men alkohol og beruselse indeholdt langt flere nuancer end det at være ædru eller beruset og skamfuld. Jeg oplevede, at alkohol også var forbundet med et sted, hvor man fandt hinanden i en fest, hvilket skabte et modsætningsforhold til "det onde", som alkohol ellers stod for i den politiske diskurs, og dermed også herbergets regler.

Der var negative konsekvenser af både social og fysisk karakter involveret i brugen af alkohol blandt de hjemløse, jeg fulgte. Indimellem opstod der konflikter under rusen, brugerne udsatte sig selv for potentielle farer, og flere af dem havde, som resultat af koblingen mellem hjemløshed og misbrugsproblematikker, kun sporadisk kontakt til deres børn. Derudover var der en tendens til, at de, der havde lønnet arbejde, ikke kunne opretholde et stabilt arbejdsliv, fordi de valgte rusen i stedet for at tage på arbejde, når de fik penge.
Men hvis vi prøver at se udover de normer, samfundet repræsenterer, og forsøger at se og forstå nuancerne i, hvad alkoholen bidrog med i de hjemløses liv, hvad var det så, alkoholen gav i en hverdag som hjemløs? Antropolog Michael Jackson og antropologerne Joaõ Biehl og Peter Locke mener, at mennesket både besidder evnen til at tilpasse sig, men i lige så høj grad også har en trang til at overtræde og overskride eksisterende grænser i et eksistentielt behov for at føle, at vi har en form for kontrol over vores liv. At vi har betydning, på trods af at vi samtidig har en bevidsthed om, at vi i det store hele ikke betyder noget i os selv (5,6). Alkoholen kan således være med til at skabe en form for brydning fra den kontrol, der ligger i den biopolitisk funderede diskurs. En hverdag, hvor samfundsinstitutionerne og omverdenens fordømmelse af berusede hjemløse føles som et evigt, fordømmende blik, rettet kun mod dem og ikke mod samfundets veltilrettede borgere. At vælge beruselsen til giver samtidig en form for kontrol over eget liv. Det er forbundet med muligheden for at tage egne beslutninger, selvom det får den konsekvens, at de ikke kan benytte herberget.

Alkoholen og den postkoloniale fortælling

I Grønland er alkohol forbundet til en postkolonial fortælling, relateret til sociale problematikker, hvor alkohol, seksuelle overgreb, selvmord, drab og vold flettes ind. Denne fortælling indgår som en del af et billede, der ikke bare er formidlet internt i Grønland, men også eksternt, og som synes at være en udbredt opfattelse blandt danskere af, hvad der kendetegner det at være grønlænder. Sidste års heftige debat i både Grønland

og Danmark omkring ordet "grønlænderstiv"'s optagelse i den danske ordbog fortæller lidt om, hvor betændt forholdet mellem de to lande kan være, når det drejer sig om etnisk definering. Biopolitik handler om sundhed og derfor om at undgå død og fastholde liv (9), og fra politisk hold skabes en problemfokuseret fortælling relaterende til alkohol, og fra de grønlandske myndigheders side ønsker man utvetydigt at tage afstand fra alkohol, og man ønsker at fravriste sig stigmaet relateret til alkohol og andre rusmidler. Derfor sidestiller myndigheder og herberget den måde, de hjemløse bruger alkohol på, med en manglende evne til at tage ansvar, og derved en manglende evne til at leve op til de krav, der stilles til borgere i et velfærdssamfund.

Den samfundsskabte opfattelse af, hvad alkohol er, når det kobles sammen med både det at være grønlænder og hjemløs, synes at udtrykke en ureflekteret og skamfuld version, på trods af at det i praksis ofte også er fyldt med positive aspekter (10). I de hjemløses liv optrådte alkohol eksempelvis også som en aktør, hvor omsorg for hinanden indgik. At de hjemløse valgte at bryde herbergets regler, og vælge alkohol til, var for dem en måde at tage ansvar for eget liv på. Koblingen mellem at vælge rusen til og samtidig været hjemløs faldt udenfor de sociale normer og opfattelsen af civiliseret adfærd. Det fandt sted tidlig morgen, på en hverdag og ude i offentligheden, mens det var bidende koldt. De hjemløse var udfordret i forhold til at spille efter de regler, det normgivende samfund krævede. På den anden side passede de ind i den sociale sammenhæng med andre hjemløse, tidligere hjemløse og venner uden arbejde. Her fandt de ikke bare accept og samhørighed, men også en omsorg, hvor de forsøgte at passe på hinanden.

Udtrykket "naalanngittoq" refererede til handlinger relaterende til alkoholbrug. Dog var civiliseringen og umyndiggørelsen af de hjemløse ikke kun relateret til alkohol, der var andre pædagogiske praksisser, der understøttede dette. I spiserummet var ophængt et whiteboard, hvor navne opremses, pligter tildeles og streger sættes, og rundt omkring på herberget var ophængt sedler, hvor korrekt adfærd var formuleret i tydelige punktbeskrivelser. Udenfor herberget hang to skilte, hvor det fremgik, at de hjemløse ikke måtte ryge der.

Herberget befandt sig i en boligblok med "almindelige" andre lejere, og skiltene tydeliggjorde, at der gjaldt andre regler for herbergsbeboerne, end der gjorde for boligblokkens øvrige lejere, der havde ret til at tænde en cigaret, hvor de ville.

Herved understøttes en civilisering, hvor magthaverne afgør, hvorvidt man har været dygtig eller fræk, alt efter om man har efterlevet de krav, der er sat, og de hjemløses tildeles enten et fint grønt flueben eller et larmende rødt minus. Udtrykket "naalanngittoq" viser, hvordan internaliseringen af samfundets normer har sat sig fast i de hjemløses bevidsthed. På den ene side er herbergets mål en anerkendende tilgang, hvor de hjemløse opfattes som eksperter på eget liv, skal mødes i øjenhøjde og med respekt samt anspores til at søge det gode liv. På den anden side underkendes de hjemløses valg, og det gode liv defineres udefra, hvorved de hjemløses ekspertviden forsvinder.
Jeg vil afslutte med nedenstående fortælling, der viser, hvor farligt livet som hjemløs i Grønland bliver, når det kommunale tilbud ikke tager udgangspunkt i brugerne, men i stedet frasiger sig ansvaret, når borgerne er allermest udsatte.
"Under en druktur nogle uger forinden havde jeg søgt læ udenfor en boligblok i læ af en barnevogn, ikke langt fra herberget. Jeg vidste godt, jeg var for fuld til at kunne tage på herberget. Der var kraftig snestorm, men jeg var så træt og følte, jeg blev nødt til at ligge ned. Udenfor en boligblok, ikke langt fra herberget, stod der en barnevogn, og jeg søgte læ der, og var hurtigt faldet i søvn. Pludselig blev jeg vækket af en ung mand, der havde fået øje på mig. Han var bange for, jeg var død, og havde skyndt sig at prøve at vække mig, det lykkedes heldigvis. Den unge mand tog mig med ned på skadestuen. De undersøgte mig, og heldigvis var jeg ok, selvom jeg var forfrossen og kold. Min unge redningsmand inviterede mig på café og sørgede for, jeg fik noget at spise og noget varmt at drikke. Da jeg ikke længere var fuld, tog jeg på Kialaarfik". (Elias, januar 2017)

[2] Naalanngittoq er navneordet i ental; direkte oversat: "en, der ikke er artig".

Kilder

(1) Sørensen, Bo Wagner, 1993, Magt eller afmagt – køn, følelser og vold i Grønland, Ph.d., Akademisk Forlag, 1993

(2) Sørensen, Bo Wagner, 1993, Bevægelser mellem Grønland og Danmark. I: Tidsskriftet Antropologi 28: 31-46

(3) Når kulturen går i kroppen, 1997, "Halve grønlændere" som begreb og fænomen, i Felter, Tidsskriftet Antropologi, nr. 35-36, s. 243-259

(4) Schiermacher, Mille, 2010, Den moderne qivittoq – En tilstand af permanent midlertidighed. Speciale i antropologi, Institut for Antropologi, Københavns Universitet

(5) Biehl, João and Peter Locke, 2010, Deleuze and the Anthropology of Becoming, i Current Anthropology, Vol. 51. Biehl, No 3, s. 317-351

(6) Jackson, Michael, 2013, Lifeworlds – Essays in Existential Anthropology, The University of Chicago Press

(7) Gilliam, Laura og Eva Gulløv, 2017, Civilisering og distinktioner – Med Norbert Elias i skole og børnehave, Tidsskrift for Professionsstudier nr. 24, årg. 13

(8) Foucault, Michel, 1991 (1977-78) Governmentality. I: The Foucault Effect. Studies in Governmentality, (eds.) Graham Burchell, Collin Gordon and Peter Miller, The University of Chicago Press

(9) Stevenson, Lisa, 2014, Life beside Itself. Imagining Care in the Canadian Arctic, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press

(10) Goodfellow, Aaron, 2008, Pharmaceutical intimacy: Sex, Death and Methamphetamine. Home Cultures vol 5, issue 3, s. 271-300, Berg 2008

Denne artikel er baseret på Liza Tuperna Itzchakys kandidatspeciale og feltarbejde, som foregik på herberget 'Kialaarfik' i Nuuk i Grønland. Liza har sin egen antropologiske konsulentvirksomhed kaldet 'Inuk'. Hun er desuden ansat ved Kirkens Korshær som grønlandsk kulturmedarbejder.